

kám, jimiž se zde zabývá více autorů, patří především problematika pojmenování: zákonitostí jeho vývoje zkoumá A. V. Isačenko (*Obecné zákonitosti a národní specifčnost ve vývoji slovní zásoby slovanských jazyků*, s. 143—151), historické podmínky využití různých typů pojmenování sleduje Jar. Bělič (*Ke zkoumání vlivu historického vývoje slovnosti na slovní zásobu národního jazyka*, s. 152—157), nad různou mírou využití jednoho takového typu v různých jazycích slovanských se zamýšlí J. Horecký (*Pomenovaní motivované účelom*, s. 173—176). Metodické výtěžky historického lexikálního rozboru a příspěvek k problematice přejímání slov pak přináší koreferáty J. Danaňky (*Úplnětní historickoslovnostní metody při studiu a popisu vývoje slovní zásoby*, s. 158—164) a V. Blánara (*Některé problémy slovanské lexikologie*, s. 165—176). Metodicky nejcnější je zde referát první, v němž se A. V. Isačenko zabývá »hlavním proudem v slovanském pojmenování« (s. 196), tj. procesem, jehož »podstatou je ztráta samostatnosti jednoho z členů původně dvočlenného pojmenování, srůst dvou členů v jeden celek, univerbace, přechod z třídy motivovaných do třídy nemotivovaných slov. Tento proces je jedním z obecných zákonů vývoje lexika« (s. 145); autor jej nazývá »kondenzací« a vysvětluje dialektickým rozporom mezi dvočlenností pojmenování a jednotností významu (s. 145—146). Jak ukazuje většina diskusních příspěvků (Jos. Filipse, Jar. Kuchař, L. V. Kopeckého, I. Poláuda a K. Horálka — s. 183—195), takovýto výklad bez náležitěho přihlížení k tendenci opačné, tendenci k pojmenování analytickému, jeví se však poněkud jednostranným: pod záhlavím *Obecné zákonitosti*... pojednává vlastně o zákonitosti jedné. Zvláště v lexikologii nelze jistě přihlížet ke všemu, ale metodická jednostrannost (izolovanost) zde více než v disciplínách »systémovějších« svádí k tomu, abychom promítali na společného jmenovatele jevy širšího okruhu, než lze podrobnějším studiem prokázat; tak např. sotva můžeme »ztrátou druhého členu souborů« vysvětlovat slovanská pojmenování poplatků *odlučné*, *zproptíné* (srov. s. 146—147), když to historický materiál bez-

pečně nedokládá a ukazuje i vývoj jiný (stč. *sproptíné* je za starší *sproptie*), jak v diskusí upozornil E. Michálek (s. 192). Je jasné, že historickoslovnostní studium slovní zásoby k svému rozvoji potřebuje více a nových poznatků z historické slovtvorby (indoeuropeistický příspěvek v tom směru přináší referát V. Macha a *Chetitské paralely k slovanskému tvoření slov*, s. 177—180), a také vydání moderních historických slovníků.

Právě požadavek rozšíření konkrétní materiálové báze spolu se zdůrazněním metodické zaměřenosti na celek a mnohovrstevnatost jazykového systému patří k hlavním bodům závěru, v němž akad. B. Havránek shrnuje výsledky naší poslední historickoslovnostní konference, ale i výsledky dosavadní jazykovědné práce československé slavistiky; její program spatřuje v syntézi dvou dosud vyhraněných orientací: »synchronické studium jazyka se dostává do diachronie a do komparistiky, ale opět na druhé straně synchronní studium musí být prolnouto zřetelem historickým a komparatistickým« (s. 197). — Lze právem říci, že zde recenzovaný sborník je skutečně významným příspěvkem k splnění tohoto programu.

Igor Němec

NOVÝ PŘÍSPĚVEK O KATEGORIÍ ŽIVOTNOSTI A OSOBNOSTI VE SLOVANSKÝCH JAZYCÍCH

Článek L. Hjelmsleva *Animé et inanimé, personné et nonpersonné*¹⁾ zaslouží si pozornost slavistů již proto, že je téměř zpolovice věnován poměrům v slovanských jazycích (kromě ostatních jazyků indoevropských připomínají se hojně poměry v různých neindoevropských jazycích Asie, Afriky a Ameriky).

Co se týče jmenného rodu, vyvíjely se indoevropské jazyky od předpokládaného výchozího stavu (osobní ~ neosobní; uvnitř osobních maskulinum ~ femínium) různými směry: zachován starý stav (např. v řečtině), zachován

¹⁾ Travaux de l'Institut de linguistique (Faculté des Lettres de l'Université de Paris) I, 1956, s. 155—199.

jen protiklad m. ~ f. (např. v jazycích románských a baltských), úplná redukce rodů (např. v angličtině), po zániku starých rodů vybudovaný rodu nové (např. v sev. jazycích germánských). Pouze v jediném případě došlo k vybudování nových rodů, aniž byly odstraněny staré — v jazycích slovanských. Různosměrný vývoj v jednotlivých jazycích indoevropských vysvětluje Hj. dvěma tendencemi, tendenci konzervativní a tendenci po sémantické motivaci, totiž po shodě mezi formou a (sémantickou) »substancí« (tato shoda je optimální v jazycích, které znají jen protiklad osobní ~ neosobní a které tedy nemají tříděnní neživých předmětů na »m.« a »f.«). Obě tendence se mohou kdmbovat; tak je tomu právě v slovanských jazycích. — S podobným vysvětlováním vývoje jazyka se setkáváme často: zjistí se např., že je v jistém jazyku zachován v jisté oblasti jeho stavby dosti věrně starší stav; to se dá formulovat slovy, že je onen jazyk v takovém a takovém smyslu konzervativní. Je však proto na místě jednoduše prohlásit, že v jazyce působí konzervativní tendence, a domnívat se, že jsme tímto slovním obrátem věc vysvětlili? Je nutno vytknout, že se při takovém způsobu vyjadřování popis zdá být vysvětlením.

Hj. probírá velmi přehledně některé sémantické protiklady v kategorií rodu v slovanských jazycích (životná ~ neživotná, osobní ~ neosobní nebo obojí), z p ů s o b y jejich vyjádření (homonymie deklinačních tvarů, to vždy, např. akus. = gen., popřípadě též osobitě deklinační tvary, např. v češtině dat. sg. m. živ. -ou!, a p o d m í n k y jejich vyjádření (v sg. m., v pl. všech rodů apod.). Jisté nečekané materiálová nova od státi, která je míněna jako obecný přehled, připravující další, rozpracování problematiky, těžko se však smířujeme s ne zcela přesným uváděním fakt. Najdeme formulace, jako je tato o slovenštině: »osobní (nebo životná) jsou vyznačena tím, že u mask. akuzativu implikuje (tj. má stejný tvar jako — P. N.) gen. bez ohledu na číslo« (s. 196); lze mít pochyby o tom, zda z toho ne zcela informovaný čtenář vyčte, že je akuz. (gen.) sg. *voľa*, ale akuz. pl. *voľy* proti *chla-pov*.

Nářeční diferenciace jednotlivých slovanských jazyků, jakož i jejich historický vývoj jsou ponechány stranou. Práce Rocherovy, Jilkovy (-Oberpalcerovy) a Isačenkovy autor neuvádí. Uznává však zásluhy badatelů starších, hlavně H. E. Bindseilla a A. Meilleta.

Jsme poněkud na rozpacích nad některými názory, jež jsou sice tradiční, ale jež u lingvisty Hjelmslevova typu nečekáme. Uvedme alespoň jeden příklad: »Sémantická fakta jsou... již svou povahou fakty (založenými na) hodnocení, nikoli fakty 'objektivními', jež by bylo možno definovat mimo jistý rámec etnický, společenský a často i psychologický. 'Životné' a 'osobní' znamená tedy vše, co je nebo může být (za jistých podmínek) pojímáno jako životné nebo jako osobní« (s. 160). — Skutečnost je ovšem jiná. O subst. *ferbla* aj. (viz *hrát ferbla*) můžeme ovšem říci, že se chová jako »životné«, avšak to, jak známo, znamená jen tolik, že akuz. sg. *ferbla* aj. = gen. sg., což je jev, který se jinak vyskytuje jen u mask. označujících bytosti živé. Je to výrok o formě akuz. sg. jistých substantiv v češtině, nikoli o tom, co Čechové považují za životné a co za neživotné.

Článek důtklivě připomíná, že kategorie životnosti a osobnosti v slovanských jazycích, v jednotlivostech i jako celek, zejména pak v pohledu historickém, na své zpracování teprve čekají. Pro slavistiku je podnětná Hj. myšlenka, že tyto kategorie jsou důležitější a pro srovnávací charakteristiku slovanských jazyků z hlediska jejich současného stavu.

Pavel Novák

BOTANICKÁ NOMENKLATURA

Pod tímto názvem vyšla r. 1957 v Nakladatelství ČSAV kniha prof. Jos. Dostála. Pojednává o vědeckém názvosloví botanickém. I když tedy se otázek našeho jazyka dotýká jen neptímo a jen místy, pokládáme za vhodné čtenářům tohoto časopisu o ní referovat.

Českoslovenští botanikové stojí nyní před úkolem popsat květenu našeho státu. Bude to asi slušná řádka knih velmi důkladných a na dlouhou dobu definitivních. Je samozřejmé, že v takovém díle musí být na výši i vědecké